

Tina Benedičič

Izzivi raziskovanja v vsakdanjem življenju

Izzivi raziskovanja v vsakdanjem življenju – ne le knjiga, žirovska zakladnica znanja in raziskovanja!

Uvodna misel

Obdobja, ko so Slovenci kupovali knjige na metre, se sama ne spomnim. Danes tega nihče več ne počne – da bi kupil knjige za okras v dnevni sobi in z njimi »obogatil« nekaj polic, pa če bo njihovo vsebino prebral ali ne ... Ne, tega se ne gremo več. Ne nazadnje je drago. In da bi ostalo še neprebrano? Se raje odločimo za kaj drugega, kajne? Tokrat imamo priložnost, da knjižno polico sicer zapolnimo za sedem centimetrov, z dvema zvezkoma oziroma knjigama, ki obe skupaj štejeta več kot tisoč strani, vendar z željo in upanjem, da ne bosta le za okras in da se prah ne bo nabiral na knjigah, ampak na tistem malem prostorčku vmes, kjer knjig ne bo, ker bosta na mizi, pripravljeni, da ju sem in tja odpremo in preberemo odstavke, stran ali celoten prispevek ter s tem *obogatimo svoje znanje*, razširimo obzorje in se podamo na teren, kamor se sicer zlepa ne bi odpravili.

Take monografije pač nima nihče. Ne pisatelj ne pesnik, ne zgodovinar ne geograf, ne skladatelj ne duhovnik, ne vas ne mesto ... Zamisel, ki je zagotovo zorela dlje časa, je rodila izvrstno pričevanje aktualnih strokovnjakov o pomenu znanja naših prednikov za izzive nas in naših potomcev. Žirovski rojak, akademik Zdravko Mlinar, uresničuje idejo o občanskem raziskovanju, *citizen science*, ki jo goji že nekaj desetletij – med drugim sta v zadnjem letu izšla dva njegova pomembna članka na to temo –, in nas prepriča, da je vsak od nas tisti, ki lahko nekaj prispeva ter nas sooča z izzivi za kritični pogled na družbo in okolje.

Knjige vsekakor ne boste brali kot roman, od prve do zadnje strani, marveč vas bo najprej gnala radovednost, ki jo nosite v sebi, tako da boste izbirali prispevke, ki vas tematsko nagovarjajo. Sama sem kot lektorica posamezne

prispevke prejemala postopoma, po enega, dva, tri skupaj, nasute po vrsti, kot so jih pisali avtorji, ne glede na tematiko, in jih po takem vrstnem redu tudi prebirala. Če sem sprva začela brati zadržano, priznam, da sem se prav kmalu »ogrela« in odkrila, kako me nagovarjajo celo tiste teme, ki se jih »prostovoljno« ne bi dotaknila. Ne nazadnje sem kot laik v večini prebranih tem odkrila, kako je prav vsako področje, ki se v knjigi dotika aktualnih problemov, tako ali drugače, posredno ali neposredno, globoko ali le na rahlo, povezano z mojim življenjem. In z vašim. In s tistim vašega soseda, starša, otroka ... Zares, naša življenja so tako prepletena z družbo, okoljem, drugimi ljudmi ..., da ne moremo reči, da se nas ne tiče okoljska problematika, šolstvo, problematika starejših, ne nazadnje jezik, arhitektura ... Smo del življenja tukaj in zdaj, vključeni vanj s posebnim namenom in prav je, da zavestno živimo dni, ki so nam na voljo, in da morda dodamo tudi sami še en prispevek več za dobro našega bivanja. Ne bo odveč, če stopimo korak naprej in ponudimo svojo vnemo tam, kjer smo mislili, da za nas »ni prostora«, izrazimo svojo vedoželjnost in se morda kot laiki vključimo celo v raziskovanje. Se vam zdi nemogoče? Prezgodaj? Prepozno? Prezahtevno? Vzemite si čas za branje vsaj delčka tega mogočnega dela in verjemite, da ne boste ostali ravnodušni. Tudi vi ste lahko del ekipe!

Več kot devetdeset avtorjev, več kot sto prispevkov, razdeljenih po tematiki, na tisoč in več straneh ... Za lažjo odločitev, kje začeti, pogledjmo, kaj vse zajema to zajetno in izjemno delo, ki se je pisalo zadnji dve leti. Pojdimo lepo po vrsti.

Predstavitev knjige

Kdo je pravzaprav urednik, bodoči slavljeneц **Zdravko Mlinar**, o katerem v posvetilu preberemo, da praznuje častitljivih devet desetletij, kam ga je gnala vedoželjnost v mladosti in kaj ga še vedno žene, da sprašuje, ugotavlja, raziskuje, debatira in z

neizmerno energijo in zagonom razmišlja ter ustvarja, ne nazadnje piše in ureja, imamo možnost prebrati v njegovi uvodni razpravi, ki se razteza na prvih 60 straneh knjige. Napiše jo zelo subtilno in priložnost ga imamo spoznati (tudi) na osebni ravni.

Mlinar med drugim vizionarsko napove: »Pred nami je čas, ki bo terjal povsem drugačno miselnost in ukrepanje,« in doda: »To še posebej terja nova premišljanja o vlogi ‚malega človeka‘ v spopadanju z grozečo nevarnostjo. Dozdevno je ta človek povsem ob strani, ko gre za krizo človeštva in sveta. Ta ne zadeva enako vseh družbenih slojev ter področij in krajev tega sveta. Prav v tem vidim tudi osnovo, da lokalni prebivalci spremljajo spremembe v svojem okolju, tudi kot raziskovalci, saj jih nihče v tem ne bo nadomestil. Razkrivali naj bi tisto, kar je za njihovo okolje najbolj specifično ali celo edinstveno, bodisi v smislu prednosti bodisi v smislu slabosti. Tako si torej zamišljam potrebo po opazovanju, raziskovanju in sploh odgovornem delovanju tudi v žirovski in drugih občinah v Sloveniji.«

Vsi nadaljnji prispevki se vsak s svojega zornega kota, odvisno pač od avtorja in njegove strokovne usmeritve, dotikajo posamezne problematike, gledano globalno in lokalno, vezano na Žiri. A čeprav je knjiga namenjena predvsem Žirovcem in pisana za Žirovce o Žirovcih in Žireh, ima svoje mesto povsod po naši deželi, kaj po deželi, po svetu! Naj spomnim na Mlinarjevo izjavo: »Žiri po vsem svetu in ves svet v Žireh!«

Dom in svet nista več dve čisti, izključujoči kategoriji, kot jih je doživljal še Ivan Cankar. Če bo torej vse več Žirovcev živelo zunaj Žirov, a hkrati vsaj nekaj od njih ohranjalo stike z domačim krajem, se že s tem nakazuje nastajanje »žirovskega omrežja« v globalnem merilu. Razvojna politika žirovske občine bi se lahko opirala na te spremembe in na pripravljenost, ki smo jo razkrivali že v dosedanjih raziskavah, da tudi izseljenci, ki se zanimajo za svoje »korenine«, še kaj prispevajo za svoj kraj. Tako bi lahko rekli, da bi se morali Žirovci znova »prešteti« – ne glede na to, kje se kdo ta čas nahaja, neodvisno od geografije. Da se ne bi zamejevali z žirovskim in Mrzlim vrhom in z upravno-političnimi mejami občine!

Zdravko Mlinar

Na presečišču življenjskega izkustva in teoretskih izhodišč

V prvem sklopu nas **Miha Naglič** seznanj z »najbolj markantnimi žirovskimi dejanji, dogodki in procesi v 20. in 21. stoletju« in jih pokomentira, vse z namenom prikazati, kako se je v tem času razvijala žirovska skupnost. Dotakne se tehnološkega razvoja, sociale, zdravstva, šolstva, športa, politike, likovnega fenomena, znanosti, ekologije. »Ta kronologija skuša pokazati predvsem, kako se je žirovska družba razvijala ‚iz preteklosti k prihodnosti‘. Preteklost prikazuje v luči sedanjosti, še drugim obravnavam v tej knjigi pa prepušča, da v večji meri nakazujejo tudi prihodnost,« pravi avtor. »Posebno pozornost si zaslužijo tudi nekatere pripombe, ki mi jih je ob branju tega besedila namenil glavni urednik tega dela. Ugotovil je, da se dopolnjujeva: jaz se v tej kronologiji posvečam predvsem posamičnim dejanjem in dogodkom, on pa se v svojem raziskovanju ‚osredinja‘ na dolgoročne razvojne procese in regularnosti. Eno od temeljnih vprašanj, ki je eno osrednjih tudi v občanskem raziskovanju (*citizen science*) in v tej knjigi, pa se glasi: Vrhunsko in/ali množično?« Če boste brali naprej, boste razumeli tudi enega od odgovorov: »Dilema torej ni, ali eno ali drugo, ampak je očitno, da je množičnost pogoj za nastanek vrhunskega.«

Podobno je bilo v politiki. Tudi tu je šlo za vključevanje vse širšega kroga ljudi, za demokratizacijo. Kar je tudi ena od oznak za *citizen science*, ki pomeni svojevrstno demokratizacijo v znanosti. Demokracija je nujno okrnjena, dokler so v politično dejavnost pripuščeni le izbrani posamezniki in njihove stranke, o »pravi« demokraciji in višji stopnji demokratizacije lahko govorimo šele, ko so v prizadevanja zanjo poklicani vsi, vsaj načelno.

Miha Naglič

Nadaljujemo z branjem najobsežnejšega prispevka v knjigi domačinke, akademikinja **Marije Stanonik**, ki nosi naslov *Laično raziskovanje v navzkrižju teorije in prakse na primeru Žirov in knjižne zbirke Glasovi*. Avtorica z vidika etnologije kot družbene vede sledi Mlinarjevimi

sociološkimi tezami in dodaja lastne izkušnje o sodelovanju z ljudmi na terenu. V razmišljanjih razloži samo terminologijo in se sprašuje, ali je Mlinarjev prevod izraza *citizen science* zares ustrezen. Dotakne se vprašanja znanosti in razmišlja o tem, ali je občanska znanost res nekaj novega. Mar niso bili prvi raziskovalci amaterji?

Kot etnologinja nam oriše smisel svojega področja, čigar namen je v prvi vrsti sodelovati z »odpisanimi, najmanjšimi, ponižanimi«, po klasični definiciji etnologija namreč raziskuje ljudsko kulturo, novejša definicija pa predmet etnologije razširi na vsakdanji življenjski slog vsakršne družbene skupine. Razkriva etnološki in sociološki vidik raziskovanja in natančno opiše, kakšne so v njem možne metodologije. Eno od pod poglavij naslovi *Blišč in beda občanske znanosti*, kjer predstavi tudi rezultate sodelovanja med strokovnjaki in laiki, posebej pa se razpiše o zbirki *Glasovi*. Gre za knjižno zbirko slovenskih folklornih in spominskih pripovedi iz današnjih dni. »Čeprav je zbirka zasnovana predvsem kot empirična podlaga za raziskovanje slovenske duhovne kulture, posebej slovstvene folklore, je izjemen vir tudi za druge družboslovne in humanistične panoge /.../ saj je vsaka pripoved dokumentirana glede na pripovedovalca in zapisovalca, kraj, čas in okoliščine nastanka ter narečje. Zbirka *Glasovi* bogati in širi tudi narodno jezikovno kulturo, ko dviga naše pepelke – narečja na višjo, pisno ravnino zavesti,« zapiše avtorica.

Ob koncu prispevka beremo še o avtoričinem osebnem angažmaju, zaključek pa bi vam rada zapisala na tem mestu, ker je aktualen: »Paternuja (Borisa, op. a.) kljub temu znanost ne skrbi, pri čemer se sklicuje na B. Spinozo: ‚Človekova intelektualna kreativnost, usmerjena v svobodno odkrivanje in umsko obvladovanje nove vednosti, je neuničljivo antropološko dejstvo.‘ Drugi razlog za samozavest današnje znanosti je njena nepogrešljiva družbena funkcija. Za preživetje družbe je odločilna. In pametna politika ve, da je znanost pred njo. Kot tudi znanost ve, da brez pametne politike ne more.«

Upravičeno ga moti (Z. Mlinarja, op. a.), da tuji recenzenti, ki ne poznajo slovenskih razmer, ocenjujejo rezultate slovenskih raziskovalnih

projektov in vplivajo na nagrajevanje znanstvenih rezultatov zgolj na osnovi mednarodnih objav. To že vnaprej pomeni razvrednotenje in podcenjevanje tistih raziskav, ki so namenjene domačemu okolju in vpliva na siromašenje znanstvenih dejavnosti, ki se nanašajo na njegovo edinstvenost in posebnosti.

Marija Stanonik

»Zamišljati si prihodnost, ki ni niti nerealen fantaziranje niti le malenkostna izboljšava trenutnega stanja, je zahtevna naloga,« v uvodu razmišlja **Matevž Straus**, urbani sociolog, sicer Idriječan, želi »odgovoriti na nekaj dilem o odnosu med kulturno dediščino in družbenim napredkom, med starim in novim, starim in mladim, ohranjanjem in razvojem«. Izpostavi predvsem sodelovanje z mladimi, njihovo angažiranost, poudarja, da razvoj poganja raznolikost in ne enoličnost. Razmišlja tudi o tem, kako je pomembno, da se mladi angažirajo v svojem kraju, »v njem tudi poslovno ali ustvarjalno ‚poženejo korenine‘«, posledično je tudi verjetnost bega možganov manjša, možnost raznolikosti pa večja.

Proti koncu se avtor vpraša: »In če se vrnemo nazaj k Idriji in Žirem – kakšna je lahko prihodnost kraja, čigar identiteta je tako zaznamovana s kulturno dediščino, v času mešanja virtualne in fizične resničnosti? Kako zastaviti razvoj kraja v globalnem svetu, ko so mladim na stežaj odprta vrata sveta – in jih kot redko dobrino v svoja nadržja vabijo najrazličnejša podjetja, mesta in države?« Nazadnje pa za popotnico Žirovcu dobijo še nasvet iz idrijske izkušnje.

O *izkušnjah, spodbudah in pričakovanjih* v naslednjem poglavju razmišlja **Aleš Dolenc**, direktor M Sore. Začenja sicer precej črnogledno, vendar poudari, da ne želi strašiti in še manj gojiti obup nad našo usodo. »Nasprotno, treba se je zavedati, kakšne so razmere, se zbuditi, preseči naša notranja nesoglasja, se začeti ukvarjati z našo sedanostjo in prihodnostjo, ne pa s preteklostjo,« dodaja. Med drugim ugotavlja, da nam »manjka empatije in sočutja. Preveč smo sebični, zaverovani sami vase, gledamo le na osebno korist, za skupnost nam je premalo mar«. V tem »ponorelem svetu«, kot ga imenuje, avtor pravi, da »moramo storiti vse, da bodo Žiri zanimive za mlade izobražene ljudi, ki bodo tu

videli potenciala za nadaljevanje svoje poklicne kariere in ki bodo iskali mirne in prijazne kraje za svoje družine».

V nadaljevanju se potem osredotoči na pogoje, ki so potrebni za zagotavljanje razmer, ki bodo mlajše generacije prepričale o tem, da je vredno ostati v kraju, in sicer z naslednjih področij: gospodarstvo, kmetijstvo, lastništvo podjetij in združništvo, fizično in drugo delo ter druge. Dlje kot gremo z branjem, bolj svetlogled postaja avtor in nas z nekaj čudovitimi nasveti spodbudi, naj se »borimo proti zaprtosti in zaplankanosti, proti delitvam na naše in vaše, opredeljene in neopredeljene /.../ iščimo skupne točke, prispevajmo k izboljšanju naše skupnosti, spoštujmo in cenimo razlike, ne delajmo iz njih problemov«. Če avtor začne prispevek z razmišljanjem o vojni, proti koncu prispevka vendarle beremo: »Kako čudovito je življenje in kakšno srečo imamo, da sploh obstajamo.«

Za udejanjenje zgoraj zapisanega so potrebni stalen razvoj in inovacije. Pa ne samo pri razvoju izdelkov in storitev, ampak tudi v načinu poslovanja in organizacije. Potrebna in nujna je odprtost za sodelovanje z inštituti in strokovnjaki z vsega sveta. Vire znanja je treba iskati v okolici, v šolah, še najbolj pa med našimi zaposlenimi. Tudi ti so lahko bogat vir za izboljšanje poslovanja. V ljudeh je ogromno znanja, je pa vprašanje, kako temu znanju prav prisluhniti in ga udejanjiti v praksi. Najti je treba prave načine, kako zaposlene vključiti, kako jih animirati, da se vključijo v procese spreminjanja.

Aleš Dolenc

Demografsko prostorske spremembe

Naslednji sklop se loteva Žirov kot prostora bivanja, ozre se tudi v preteklost in oriše demografsko sliko kraja. **Peter Lamovec** jo predstavlja skozi spremembe v številu prebivalcev, številu selitev ter starostni, izobrazbeni in zaposlitveni strukturi v zadnjih desetletjih. »Te spremembe prinašajo večjo raznolikost prebivalstva, kar ima pomembne družbene in ekonomske vplive. Spremenjen način življenja vpliva tudi

na spremembe v prostoru, kar opazimo preko sprememb v poselitvenih vzorcih, prometni infrastrukturi in kmetijskih površinah,« pravi avtor. Človek pa je odvisen tudi od narave, upoštevati mora omejitve, ki mu jih postavlja. V tem oziru beremo tudi o poplavah, ki so v preteklosti Žiri že večkrat prizadele, konkretno prav pred kratkim, v letošnjem septembru.

Poudarek je na demografskih spremembah v občini, o številu prebivalcev v občini – zanimiv, ne prav optimističen je podatek, da se je »s prehodom v novo tisočletje rast prebivalcev tako upočasnila, da že lahko govorimo o stagniranju prebivalcev v občini«. V luči tega razmišljanja nam bodo prav prišli še mnogi poudarki, nasveti in izzivi z drugih strani te knjige, ki se trudijo najti privlačne rešitve z namenom, da mladi ostanejo v kraju. Čeprav v Žireh mladih ni malo, pa se je tudi žirovsko okolje znašlo v obdobju, ko se povečuje indeks staranja, tudi o tem nas avtor seznanja, prav tako o selitvah iz občine in vanjo ter kako selitve vplivajo na število prebivalstva.

V nadaljevanju izvemo še nekaj o tem, kako izobraženi so Žirovci in kje so zaposleni, potem pa se na kratko seznanimo še o prostorskih značilnostih občine in dobimo pregled dejanske in namenske rabe prostora. Vsekakor avtor ostaja pozitivno naravnani in tudi v staranju vidi potencial, saj staranje samo ni več povezano s šibkostjo kot nekoč, obenem pa se »moč (in ne šibkost) posameznika kaže tudi skozi izobrazbo«, ki pa se v Žireh krepi.

Miran Naglič, poznavalec *kmetijstva in podeželja Žirov od včeraj in danes*, osvetli razvoj in vlogo kmetijstva na območju Žirov skozi čas, spoznamo, kakšen je bil odnos družbe do kmetijstva in kakšno vlogo je kmetijstvo imelo. Če se sprašujete, ali je opuščanje kmetovanja in zaraščanje zemljišč problem ali ne, boste našli odgovor v tem prispevku. Izvedeli boste o temeljnih značilnostih kmetijske pridelave na območju Žirov, ali je in bo konkurenčna kmetijsko razvitejšim državam in tudi o tem, kako avtor na kmetijstvo gleda s finančnega vidika oziroma kako je s finančno podporo kmetijam. »Vse bolj smo odvisni od hrane, pridelane drugje, ki je pogosto zaradi drugačnih tehnologij pridelave, transporta in priprave na transport dvomljive kakovosti. Ta način oskrbe je tudi

zelo občutljiv za nepredvidene dogodke, kot so povečanje cen energentov, družbeni nemiri in drugi. S tem so povezana realna tveganja za oskrbo v trgovinah pri nas.« Članek je v tem oziru ob trenutni energetske in prehranske krizi še toliko bolj aktualen.

Kako se je kmetijstvo razvijalo skozi čas in kako se je preobražalo v zadnjih petdesetih letih, avtor piše v nadaljevanju. Kaj pomeni intenzifikacija kmetijstva, kako vpliva na prostor in kam je pripeljala? Seznanimo se še s stanjem in oceno razvojnega potenciala kmetij v Žireh, možnimi usmeritvami in predlogi za razvoj kmetijstva in podeželskega prostora v prihodnje. Avtor meni, da je razvojni potencial območja Žirov ugoden. »Po nekaterih ocenah razmer za življenje, kot so bivalni pogoji, zaposlitvene možnosti, bližina vrtcev in šol, trgovin, zdravstva, komunalne infrastrukture v Sloveniji, je območje občine Žiri rangirano povsem na vrhu.« Da ima pri tem izredno vlogo kmetijstvo, pa avtor izrecno poudari. S trditvijo, da je izbira poklica za vsakega osebna odločitev, se boste verjetno kar strinjali, »odločitev za poklic kmeta pa zadeva celo družino,« je jasen avtor, ki nazorno zaključuje svoje razmišljanje: »Širina potrebnih znanj in raznolikost dela na kmetiji je za tiste, ki želijo naprej, prednost in izziv, za druge ‚šiba božja‘. Kje je kdo, se vidi že od daleč – na travnikih, njivah, v gozdu, na dvorišču.«

V primerjavi z drugimi gospodarskimi dejavnostmi se vloga kmetijstva na območju Žirov in nasploh v območjih s težjimi razmerami za kmetijsko pridelavo vse bolj zmanjšuje. Po drugi strani pa je kmetijstvo že zdavnaj preraslo zgolj pomen v pridelavi hrane v smislu »jesti pač moramo vsi« oziroma to že od začetka ni bila edina vloga. Kot telesna in duševna dejavnost, ki so jo poimenovali agrikultura, je v temelju pripomoglo in vplivalo k razvoju na skoraj vseh področjih človekovega udejanjanja.

Miran Naglič

O prostoru Žirov iz preteklosti v prihodnost piše arhitekt **Viljem Fabčič**. »Posebnost prostora Žirov,« pravi avtor, »je relativna discipliniranost, ki ni ravno pravilo v slovenskih okoljih.« Na podlagi stanja pa nakazuje nekaj razmišljanj, »ki

pomenijo bistveno odstopanje od dosedanjega načina načrtovanja in njegove uporabe (izrabe) oziroma ravnanja s prostorom«.

Nazorno lahko vidimo, kako je bil v preteklosti uveljavljen princip, da se dejavnosti znotraj posamezne namenske cone ne mešajo, v nadaljevanju pa se poučimo o rezervatih prostora in o tem, kako pomembni so za kraj. Kako deluje občinski prostorski načrt in kakšna je dinamika gradnje na še nepozidanih območjih stavbnih zemljišč, izvemo, če beremo dalje. Poleg tega pa še o eno- in večstanovanjski gradnji, o središčnih dejavnostih, območjih za šport in za proizvodnjo. Avtor poudari, da je ustrezno, da »se ohranja poselitev podeželja v dosedanjih okvirih z minimalnimi dopustnimi širitvami pozidave, in sicer samo v primerih evidentnih razvojnih potreb za dejavnosti, ki sodijo v konkretno okolje«. Mikavna je tudi možnost, ki jo arhitekt vidi v »avtomobilskih« površinah, ki da so »razkošen prostorski potencial za ureditev ‚dnevne sobe mesta‘ oziroma da se »mora transformirati v razkošje pešcevih površin v prepletu z zelenjem«. »Vsak posameznik si zasluži okolje s prijetnim vzdušjem, s preprosto dostopnimi storitvami, ki naj jih urbani prostor nudi,« še zaključuje avtor. Se strinjamo z njim?

Marjan Hočevar zelo jasno naslovi svoj prispevek: *Prostorski razvoj kraja: preveč pomemben, da bi ga prepuščali (le) urbanistom!* Članek je »(samo)kritična refleksija sociologa, raziskovalca na raziskovalnem centru za prostorsko sociologijo in pedagoga na dveh fakultetah UL, Fakulteti za družbene vede in Fakulteti za arhitekturo«. Avtor se sprašuje, kdaj in kako ljudje lahko osmišljajo svoja lastna življenja z dobrobitjo za skupnost in razvoj kraja, kdaj so dovolj motivirani, da se angažirano vključijo v kakšen razvojni projekt. Zelo pomemben poudarek daje trditvi, da je tematika prostorskega načrtovanja nujna za povezovanje strokovnih specializacij med sabo in hkrati postajajo »dostopna širšemu krogu zainteresiranih akterjev in lahko dajo sodelovanju občanov pri prostorskem načrtovanju nov zagon«.

Zanimivo prevpraševanje o tem, ali gre za prostor ali za ljudi, kdo je poklican k urejanju in kdo odloča, vas bo gotovo privedlo do svežega pogleda na prostor in njegovo načrtovanje oziroma morda še bolj spomnilo na

to, da je posameznik dejavni člen te zgodbe. Na koncu še praktično o urbanističnih delavnicah, predvsem v zvezi s tem, da so lahko »delavnice z jasnimi cilji, ki jih bodisi soorganizirajo znanstveni raziskovalci ali so v njih enakopravno udeleženi kot soustvarjalci z lokalnim prebivalstvom, potencial pri aktivnem angažiranju za dobrobit njihovega kraja«.

Vizija mladega arhitekta, domačina **Aleša Kacina** je predstavljena na naslednjih straneh. Zapuščene vojašnice ob rapalski meji so postale izziv za raziskavo in analizo in porajale so se ideje, vredne premisleka o uresničitvi. Avtor predstavi, kako je potekalo raziskovanje in poudari pomembnost sodelovanja lokalnih prebivalcev. Z idejami za prihodnost se lahko seznanimo tudi na idejnih skicah z opisi.

Obravnavani sklop zaključuje zanimiv intervju z naslovom *Spomine preteklosti in vizije prihodnosti združiti v mo(nu)mentalno sedanjost*, ki ga je **Maja Justin Jerman** opravila z **Nejcem Skvarčo**, in sicer o idejni zasnovi prenove hiše klekljanih čipk v Žireh. Gre tudi za dialog med preteklim in prihodnjim. Dotakneta se problematike konservatorskega načrta, tudi npr. za Stare Žiri, osrednja tema pa je prenova zgoraj omenjene hiše: o sami prenovi, o programski prenovi stavbe, o možnostih turistične ponudbe, tudi o (ne) smotrnosti nakupovalnega središča.

Skvarča meni, da je »s prenovu in ohranjanjem stavbne dediščine možno doseči moderne standarde, če smo pri načrtovanju dovolj izvirni in dosledni«. In še pomemben poudarek za konec: »Bistvo vsega je pravzaprav bolj v izzivalnem pristopu, ki ljudi prisili, da razmišljajo drugače, moderno, abstraktno in točno to mišljenje je tisto, ki spomine preteklosti in vizije prihodnosti združi v mo(nu)mentalnost.«

Zgolj dokumentiranje takšnih stavb pred njihovo rušitvijo je neprimeren pristop. Če gre za stavbo, ki predstavlja arhitekturni ali kulturnozgodovinski presežek, jo je smiselno prenavljati, sama tehnika in pristop do prenove pa se določita s pomočjo obsežnih raziskav (popoln posnetek objekta) in s pomočjo zakonodaje, ki ureja varstvo kulturne dediščine.

Nejc Skvarča

Profitni interesi, okoljsko ozaveščanje in prihodnost

Pomembno poglavje (z vsakim desetletjem bolj pomembno!) odpira dejavna ekologinja **Erika Oblak**, že v naslovu je zelo »stroga«: *Če okoljske teme ne postanejo prioriteta, prihodnosti preprosto ne bo!* Najprej nas seznanja s svojim javnim delovanjem na področju ekologije, če bi imela možnost članek dopolniti še ob koncu letošnjega sušnega poletja in poplavne jeseni, bi bil morda še bolj kritičen. Ampak prav z mislijo na letošnje skrajne vremenske razmere je celotno poglavje o ekologiji še toliko bolj vredno branja, razmisleka in – predvsem – naših dejanj!

Avtorica razmišlja o tem, ali s(m)o ekologi borci za prihodnost ali ekoteroristi, je prihodnost res siva, kakšno je upanje, če ukrepamo danes – ali tveganja še lahko ublažimo? Na koncu ponuja tudi rešitve: kakšne so možnosti in odgovornosti lokalne skupnosti. Jasno nas spodbuja, da je »moralna dolžnost« lokalne skupnosti (torej vseh nas, ki smo del nje) »do prihodnjih generacij in globalne skupnosti, da storijo vse, kar lahko«. V spodbudo Žirovcem je, da so občinski projekti ekološko usmerjeni in da so rezultati v projektu VIS Žiri pokazali, da se je med najpomembnejše vrednote v prihodnosti na prvo mesto uvrstila okoljska ozaveščenost.

Dejanja in odločitve globalnega severa pa se nam že vračajo kot bumerang v obliki stopnjevanja podnebnih sprememb in z njimi povezanimi migracijami, pogostejšimi in obsežnejšimi naravnimi katastrofami, nepredvidljivimi cenami energije, naravnih virov in hrane. Na eni od mednarodnih konferenc nas je skupina staroselcev iz Kolumbije rotala: »Prosimo, spametujte se. Vaša življenja in prihodnost planeta branimo z našimi življenji. Dolgo ne bomo več zdržali.« Klice z drugega konca sveta je lahko preslišati. Poglejte pa v oči svojih otrok. Bi jim upali na glas reči, da je vaš novi avto, širša avtocesta, novi telefon, športna dvorana pomembnejša od njihove prihodnosti brez nemirov, vojn in lakote? Je to dovoljšen razlog, da od podjetij končno zahtevate odgovornost ter od občinskih, nacionalnih in mednarodnih oblasti, da se zares lotijo reševanja pravih problemov?

Erika Oblak

V nadaljevanju beremo razmišljanje **Andreja Poljanška** o tem, kdo (naj) skrbi za odpadke. Izvemo, kako je bilo z odpadki v preteklosti, kje in kakšna so bila smetišča, kako je z odpadki danes. Dobimo tudi informacijo o tem, koliko je bilo po posameznih vrstah odpadkov zbranih v Žireh leta 2021. Cilj je odpadke zmanjševati, najprej prepoloviti. Smo pripravljeni? Začne se pri vsakem izmed nas doma.

Risto Verbič nas seznanja s prenosom znanstvenih spoznanj v širšo lovsko in laično javnost. Glavni cilj in poslanstvo slovenske lovske organizacije je varstvo narave, lovci pa zavzeto opravljajo svoje delo prostovoljno, na slovenski ravni naredijo skoraj milijon prostovoljnih delovnih ur! Avtor spregovori o raziskovanju in izobraževanju v slovenski lovski organizaciji, omenjeno organizacijo, ki ima že 110-letno tradicijo, kratko predstavi in spregovori tudi o žirovskih lovcih in njihovem dejavnem sodelovanju z mladimi v Žireh.

Sprašujem se, ali pozidavo kmetijskih zemljišč, izsuševanje mokrišč in mnoge druge grobe posege v okolje res lahko imenujemo razvoj. V prihodnjih letih se bo iztekla koncesijska pogodba za upravljanje lovišč v sedanji obliki. Vse niti so v rokah politike. Nekdo bo moral tudi v prihodnje vzdrževati ravnotežje v naravnem okolju. Upajmo, da lovstvo ne bo prešlo v zasebne roke, saj mnogi primeri iz tujine kažejo, da je to pogubno za divjad. V takih loviščih je namreč praviloma varstvo narave podrejeno ekonomskemu interesu.

Risto Verbič

Od lovcev pa k ribičem. O *(ne)odzivnosti na ogroženost ribištva na Žirovskem* spregovori **Miro Mahnič**. Najprej predstavi »izkušnje preteklosti«, zgodovino Ribiške družine Žiri, ki deluje že od leta 1953 – s kakšnimi izzivi se je srečevala in koliko vpliva je imela v svojem okolju. Koliko je resnice v tem, da Žirem grozi »ekološka bomba« zaradi vseh smetišč, zlasti Raskovca? Sledijo teme in dileme, ki jih avtor umesti med »modrosti sedanjosti« in se na koncu, kot se spodobi, loti še »vizije prihodnosti«. Zelo aktualno. Preberite.

Prenos strokovnega čebelarkega znanja do lokalne skupnosti ima naslov prispevek **Antona**

Beoviča. Kako dolga je tradicija čebelarstva in kako pomembna zlasti pri Slovencih, izvemo na začetku. Kdo in na kakšen način se s čebelarstvom ukvarja danes, v nadaljevanju. Kako dejavni so v tej panogi Žirovci, kako je z mladino. Predvsem pa: kakšno je strokovno podajanje znanja med generacijami. Poznate kak pregovor o čebelah? Na primer tistega, ki pravi, da »če bučela špičaste riti nima, imel bi jo vsak« in da »muha ne da kruha«. Ne nazadnje: čebele živijo v istem okolju kot mi in so morda na spremembe še bolj občutljive kot mi. Avtor nas spodbuja, da ohranjamo spoštovanje do čebele!

Še ena močna okoljska problematika se dotika rastlinja. **Andreja Ferreira** je svoj prispevek naslovlila: *Globalizacija nas tudi ogroža: invazivne tujerodne vrste*. Najprej nas spomni, kako nedavno so bile kmetije na Žirovskem tako rekoč povsem samooskrbne in kako nam je danes najbolj domača misel: »Spremembe so edina stalnica v življenju.« Izvemo, kako in zakaj so tujerodne rastlinske vrste prišle k nam in kako so začele ogrožati naše avtohtone vrste. Kaj to pomeni za naravo, okolje, človeka? Je treba iti »aktivno v boj«? Tudi na Žirovskem so invazivke pogosto prisotne. Če vam je mar, preberite, prepoznajte, katere rastline so to, morda boste tudi vi presenečeni. In le na tak način – da nam bo mar, da bomo težavo prepoznali in jo aktivno skušali rešiti – bomo lahko uspešni v boju. Ker »skupaj zmoremo več«, poudari avtorica.

Za zaključek tega sklopa o okoljski tematiki **Maja Brezovar** in **Martina Jurman** predstavita še dejavnosti žirovskega podmladka, najmlajših raziskovalcev, ki se že dejavno vključujejo v občansko raziskovanje in občansko znanost. Osnovna šola je partnerica v več projektih, tudi v takih z eko vsebinami. Natančneje predstavita projekt *Pametni upravljalci odpadkov*. Glavni cilj projekta je ozaveščanje učencev o tem, da ljudje lahko spremenimo stvari v svojem najožjem okolju, predvsem v smislu, »da manj porabe oziroma potrošnje lahko pomeni več življenja«. Učenci so analizirali različne tipe odpadkov oziroma prekomerne potrošnje (*waste*): vode, hrane, oblačil, časa, energije. Ste pomislili na vse te? Po sodobnem modelu STEAM se »učenci upajo motiti, poskusiti več idej, poslušajo alternativna mnenja in skušajo ustvariti bazo znanja

za življenje ter tako prestopajo institucionalno zamejenost«. O tem in česa si na šoli želijo v prihodnje, v zaključku prispevka.

Od mladosti do starosti: znanje, življenjska obdobja, zdravje in šport

Se vam zdi, da smo že daleč? Zares bogata vsebina že do tu, kajne? A do polovice je še dolga pot. Vztrajajte z nami. Tako kot različno dojemamo pot branja do tu, je tudi življenjska pot za nekoga dolga, za drugega kratka, za nekoga igriva, za drugega polna preizkušenj. Prišli smo do sklopa, ki ga je urednik imenoval *Od mladosti do starosti*. Gremo spet po vrsti.

Če je naslov od mladosti do starosti, je povsem na mestu, da se sklop začne s prispevkom o rojstvu. In porodništvu. O tem piše **Maja Vehar** s sodelovanjem **Zdravka Mlinarja**. Avtorica, ki je že med pisanjem magistrskega in doktorskega dela raziskovala običaje in navade ob življenjskih prelomnicah, se tokrat osredotoča na rojstvo in porodništvo na Žirovskem, pri tem posebej na razmerja med domačnostjo in izkustvenostjo, med laičnim in strokovnim znanjem na tem področju. Ozre se na zgodovino babištva in se osredotoči na to, kako je tudi na tem področju postajalo strokovno znanje vedno bolj pomembno. Ker gre za izjemno občutljivo področje človeškega življenja, se postavlja vprašanje, do kod segata stroka in institucionalizacija in koliko osebnosti, spontanosti in naravnosti se je s tem izgubilo. So danes težnje v obratni smeri, tj. vračanje porodov v domače okolje, res v porastu?

Za mnoge bralce in bralke bo zelo zanimiv prispevek **Mirjane Nastran Ule**, tudi zato, ker se bodo lahko zelo poistovetili s sogovornicami, s katerimi je avtorica opravila intervjuje. O spremembah vsakdanjega življenja, kot jih vidijo Žirovke različnih generacij teče beseda. Sogovornice, vse Žirovke, štirih generacij pripovedujejo o življenju od mladosti preko odraslosti do starosti, vsaka s svojimi očmi, vsaka s svojo izkušnjo. Avtorica utemeljuje izbor žensk zato, ker pravi, da »predpostavljamo, da so bile in so še vedno nosilke vsakdanjih življenjskih praks, skrbnice odnosov, ritualov in pomembnih življenjskih dogodkov«. Povejo, kako one vidijo spremem-

be v treh generacijah – starih staršev, staršev in otrok. Grejo v preteklost, pregledajo sedanjosti in pogledujejo v prihodnost. Avtorica pravi, da »želi predstaviti značilnosti družinskih, starševskih odnosov, sosedskih odnosov, odnosov med otroki in mladostniki in sprememb skupnostnega življenja na primeru lokalne skupnosti Žiri.

V preteklosti so se rojstvo, družina, zakonski partner, poklic in politični položaj oblikovali v skladu s tradicijo, normami, generacijsko in socialno pripadnostjo. Danes in še bolj jutri pa si mora posameznica ali posameznik dejavno prizadevati za doseganje in ohranjanje družbenega položaja, in to v konkurenci z drugimi, ki se prav tako trudijo doseči te položaje in se uveljavljati z njimi.

Mirjane Nastran Ule

Janko Strel, Nina Istenič, Jaka Strel in Božo Truden se podpisujejo pod prispevek z naslovom *Telesni fitnes Žirovcev kot razvojni potencial*. O tem, kakšne korenine ima sistematično delo na področju športa v Žireh in kakšne rezultate, se seznanimo najprej. Kje glede na slovensko povprečje so Žirovci na tem področju, kako je s telesnim fitnessom med osnovnošolci. Dve stvari pa na tem področju zelo izstopata pri Žirovcih: to, da ima kraj svojega kineziologa v okviru družinske ambulante, ki je že tako posebna in med temi svoje vrste precej izstopa iz povprečja po uspešnosti in angažiranosti, in dogodek **Žir-fit**, ki dokazuje, da je skrb za zdravje skupna skrb ljudi in strokovnjakov. Če še niste povsem prepričani o tem, da je preventiva najboljše zdravilo, bo prispevek morda pregnal še zadnje dvome. »Prav množična vključenost ljudi, laikov v preventivne dejavnosti, kjer neposredno in z lastnim doživljanjem iščejo in odkrivajo načine za lasten razvoj, sovпада tudi s pojmovanjem občanskega raziskovanja,« menijo avtorji. Ne nazadnje odprejo razpravo tudi o tem, ali in kako telesni fitnes vpliva na družbeni in ekonomski razvoj Žiri.

Med vrhunsko gibalno učinkovite učence in učenke uvrščamo tiste, ki se uvrščajo med najboljših 5 % slovenskih rezultatov. V Žireh

je bilo v zadnjih 30 letih v povprečju **nekaj manj kot 20 % izjemno** nadarjenih, v zadnjih desetih letih pa okrog 25 %, rekordno je bilo leto 2019 s 35 %. Podrobnejša analiza pokaže, **da je izjemnih nekoliko več** učenk kot učencev. Kaj nam z vidika potencialov za razvoj pove ta podatek? Za premislek navajamo ugotovitve iz analize gibalne učinkovitosti nekaj generacij zlatih maturantov v Sloveniji: uvrstili so se med dva oziroma tri odstotke najboljših gibalno učinkovitih dijakov v Sloveniji. Torej zlati glede na učni uspeh so tudi med najboljšimi glede na telesni fitness.

Janko Strel, Nina Istenič, Jaka Strel in Božo Truden

Jaka Strel in Božo Truden pišeta še posebej o *izkušnjah in poslanstvu družinskega zdravnika: pomoč za samopomoč*. Kaj pomeni bio-psiho-socialni model obravnave bolnika, za katerega so se odločili v ambulanti družinske medicine in kako pomembno je približevanje posamezniku, lahko berete v prvem delu prispevka. Pogosto poslušamo dileme ob vprašanjih dostopnosti, pravočasnosti in kakovosti zdravstvene oskrbe, o tem in o pomembnosti preventive v nadaljevanju. Avtorja na koncu poudarita: »V odnosu (biti blizu) občana se kaže kakovost uporabe našega znanja. Zdravniki niso osebe, ki samo zdravijo bolne; proces zdravljenja je proces vključevanja posameznika v boj za zdravje, saj je posameznik tisti, ki sebe najbolj pozna in ki se odloča, kako bo ravnal s svojim zdravjem. Poskušamo mu svetovati, ga usposobiti in opolnomočiti za odločitve. Vzporedno s tem opažamo, kako se posamezniki sami usposabljujejo, spoznavajo boleznin in zdravljenje. Veča se zdravstvena pismenost.«

»S preventivno medicino širimo znanje o zdravju med prebivalstvo in ga usposabljam, da vsak sam naredi kar največ za lastno zdravje. Nekoč samo *bolniki* zdaj postajajo *partnerji in akterji zdravja*.«

Jaka Strel in Božo Truden

Da šport za vse in vrhunski šport sooblikujeta športno kulturo, meni **Oton Giacomelli**. O razvoju športa v Žireh, tudi vplivu političnih in gospodarskih odločevalcev na razvoj športa,

kako je s prostovoljstvom. Avtor meni, da se »le v tesnem sožitju in plodnem sobivanju oba velika izseka športa, šport za vse in selektivni (vrhunski) šport, med seboj oplajata in krepiata svoje moči in položaj v družbi ter postajata realen dejavnik blaginje občanov«.

Še en »športni« prispevek pa se nanaša na novi sodobni nordijski center v Žireh. Da je do njegove uresničitve prišlo predvsem s prostovoljci in podporniki, pravi **Andraž Kopač**, predsednik centra in avtor prispevka. O razvoju smučarskih skokov v Žireh, zanimivi in pestri zgodovini skakalnic, o programu, ki se v centru izvaja danes, in še čem ... Da se v njem rojevajo šampijoni, pa vemo, kajne?

Sklop smo začeli z rojstvom, se srečali z ženskami različnih generacij, pogledali na zdravje in šport, prav je, da zdaj odpremo veliko in pomembno področje, v katerem, če bo prav, se bomo nekoč znašli vsi. Nekateri so ali ste že tam, nekaterim manjka še leto ali dve, drugim desetletja. Dejstvo je, da se naša družba stara in pogovorov o starostnikih je čedalje več. Na kakšen način gledamo nanje – so res le breme družbe? Mislím, da nam prav starejši sami iz dneva v dan dokazujejo, da je to zastarela floskula, ki danes ne drži več. Je pa res, da so med nami tudi taki, ki potrebujejo vso našo skrb in pozornost.

O delu žirovske skupnosti za dolgotrajno oskrbo in o lastnem domu za starejše ljudi piše **Jože Ramovš**, predstojnik Inštituta Antona Trstenjaka, danes eden vodilnih mož, ki se zaveza za najzrejšo generacijo. Vesel je dejstva, da se je občina vključila v slovensko in svetovno mrežo starosti prijaznih občin, prikaže današnje demografske naloge ob staranju prebivalstva, »zlasti strokovna spoznanja o dolgotrajni oskrbi in dobre izkušnje tistih skupnosti, ki na izzive staranja sistematično odgovarjajo že dalj časa«. Preberite o tem, kakšno je mesto in vrednost žirovskih prizadevanj na tem področju v zadnjih letih. Izvedeli boste tudi veliko o razvojnem projektu TAAFE za nove rešitve starosti prijazne lokalne skupnosti.

Biti oskrbovan pomeni biti odvisen od pomoči drugih, kljub temu pa današnji razvoj teži po čim večji samostojnosti in individualizirani oskrbi vsakega posameznika v skladu

z njegovimi potrebami in osebno zgodovino. /.../ Solidarnost je dialoška komplementarna povezava med človeško močjo in nemočjo, ki nemočnemu omogoči preživetje, močnemu pa razvija zmožnosti za sodoživljanje z drugimi. Skupnostno delo pri uvajanju in izvajanju inovativnih socialnih programov za humano oskrbo onemoglih občanov povezuje vse generacije, ustvarja kohezivno skupnost in krepi solidarnost v ljudeh bolj kakor druge krajevne naloge. Pri tem prizadevanju je Občina Žiri v zadnjih letih naredila nekaj korakov, ki utirajo pot v posrečen razvoj.

Jože Ramovš

Posebno mesto v Žireh ima novo Medgeneracijsko središče Žiri, torej si zasluži samostojni prispevek tudi v tej knjigi. O vseh barvah jeseni v njem piše **Olga Vončina**. Prvič v zgodovini Žirov je na voljo oskrba starejših v domačem kraju. Kako je bilo z oskrbo skozi čas, kdo je sodeloval pri projektu, avtorica zastavlja tudi vprašanje »kaj bo potrebno, da novi koncept dejansko zaživi in začne prinašati koristi za življenje v skupnosti«. Se danes že kažejo prvi obrisi odgovora? Preberete lahko razmišljanje o sodobnih izzivih staranja, o preseganju institucionalne zamejenosti, o povezovanju v grozd skupnosti domov za starejše, pa tudi o drznih idejah in inovativnih rešitvah. Verjamem, da se boste ob koncu prispevka strinjali z avtorico, ki je prepričana, da »ima projekt medgeneracijskega središča velik potencial«.

V starosti pomeni vsak premagan izziv novo opolnomočenje, pa čeprav so to majhne vsakodnevne zmage. Kdo pravi, da se starejši ne morejo več učiti, da se ne znajo več zabavati, uživati, se družiti, se zaljubiti, da niso več ustvarjalni, pripravljeni pomagati, deliti dragocenih izkušenj? Če so v okolju na razpolago možnosti, kamor se lahko vključijo, je tudi jesen življenja lahko barvita, pestra, polna izzivov, novih dosežkov in veselih pričakovanj.

Olga Vončina

Ostajamo pri isti temi, »na poti k starosti prijazni skupnosti« v Žireh. **Marta Grčar** meni, da »staranje zadeva nas vse. Mlade in stare,

strokovne delavce za področje staranja in laike. In sicer ne zgolj vsakega posebej, ampak vse skupaj«. Spoznamo program starosti prijaznih mest in občin, ki je namenjen reševanju izzivov staranja prebivalstva, in izvemo, kako je z iskanji rešitev na lokalni ravni. Je na lokalni ravni dovolj volje, časa in znanja na tem področju? O vlogi Inštituta Antona Trstenjaka v lokalni skupnosti in posebej o projektu TAAFE, »katerega namen je razvoj novih rešitev pri organiziranju in delovanju starosti prijaznih lokalnih skupnosti v alpskem prostoru«. V sklopu tega tudi o enih »ključnih prizadevanj projekta, ki želi preko usposabljanj na lokalni in mednarodni ravni poskrbeti, da začno lokalne skupnosti razširjati krog sodelujočih v prizadevanju za starosti prijazno skupnost«. Tudi v Žireh deluje lokalna akcijska skupina, v duhu prostovoljstva, o katerem beremo v zaključnem delu, pa tudi avtoričina misel za konec: »Vsak, ki stopi iz povprečnega: ‚poskrbi le zase‘, lahko naredi nekaj izjemnega za lokalno skupnost – gradi vsem generacijam prijazen dom, za danes in jutri.«

Franci Imperl kot ustanovitelj družbe Firis Imperl, d. o. o., ki se ukvarja z razvojnim inženiringom socialnega varstva, nam predstavi strokovne programe, ki jih družba izvaja, strokovne ekskurzije in kaj od tega je prispevalo k boljšim odločitvam v procesu nastajanja najnovejšega doma za starejše v Žireh.

O virih znanja, podjetnosti in inovativnosti

V naslednjem sklopu prispevkov se bomo sprehodili skozi uspešne zgodbe žirovskih podjetij in skupaj z avtorji potrjevali znano trditev, da je v znanju moč, pa tudi tisto, ki jo pripisujemo Benjaminu Franklinu: »Naložba v znanje se vedno najbolje obrestuje.«

Primož Kokalj piše o *prepletu univerzitetnega znanja in podjetniške prakse v tiskarni Etiketa, d. d.*, **Vladimir Mišo Čepelak** o *vključevanju delavcev v procese odločanja v podjetju*, **Martin Kopač** o *strnitvah znanja in moči v žirovski Alpini*, **Janez Novak** o tem, kako je moralo biti včasih »vse rešeno iz Žirov«, a da so se »na Kitajskem veliko naučili«. **Blaž Gerbec** skuša razjasniti, *kako*

pojasnjevati zgodbo *Alpine*, in **Martin Kopač** se sprašuje, *ali lahko tisočem različnih stopal ustreza devet velikostnih številčk čevljev.*

Milan Kopač razmišlja o *medgeneracijskem in medorganizacijskem prenosu znanja, o več kot 70 letih tradicije in inovativnosti v M Sori* piše **Aleš Dolenc, Zdravko Mlinar** predstavi **Mesarstvo Oblak, d. o. o., Žiri**, kjer je vse več učenja, znanja in raziskovanja, in podjetje **Ino, d. o. o., Žiri**, kjer z *inovativnostjo presejajo svetovno konkurenco.*

O tem, da je »inovativnost privilegij pogumnih«, piše **Tanja Mohorič, Zdravko Mlinar** pa o *svetovnem prodoru z inovacijo za invalide*, kjer predstavi inovatorja **Marka Mlakarja.**

Kako so naši predhodniki snovali in uvajali novosti v Žireh

Avtorji v tem sklopu na primerih posameznikov predstavljajo, kako so v preteklosti snovali in z znanjem uvajali novosti v Žireh.

Najprej **Milan Kopač** predstavi izjemen primer *Valentina Poljanska*, Modrijanovega z Dobračeve, katerega največja in najpomembnejša inovacija Dobračevcev pod njegovim vodstvom je bila elektrifikacija Žirov. Kako podjeten ter politično in kulturno dejaven je bil, preberite v nadaljevanju.

Tudi *Ivan Potočnik* je bil eden naprednejših Žirovcev, ki so pustili pečat v svojem kraju. O njem piše **Marija Gantar**. Kam ga je gnala želja po znanju, kaj je s pomočjo znanja naredil in kako močna je bila njegova ljubezen do domače zemlje, preberite sami.

Zdravko Mlinar se je odločil, da spregovori o Žirovcu, ki je kot loški župan znal prisluhniti, spodbujati, povezovati in spreminjati, verjetno se ga mnogi še spomnite, beseda teče o *Zdravku Krvini.*

Emil Strlič je eden preveč pozabljenih rojakov, pravi **Miha Naglič**, da je za kraj in zlasti razvoj Etikete naredil veliko več, kot je ljudem ostalo v kolektivnem spominu.

Nazadnje se **Milan Kopač** spomni še *Antona Kolenca*, ki je za svoj rodni kraj storil največ kot inženir, inovator in žirovski zanesenjak.

»Ne moremo prezreti, da so Žiri kljub enostranski gospodarski usmerjenosti dajale veliko izobražencev in kvalificiranih delavcev, ki so se zaposlovali tudi zunaj Žirov. Težnja po vključevanju v Žiri je med njimi vsekakor obstajala, nekateri pa so/smo sodelovali tudi pri razširitvi industrijskih programov. O tem smo sklicali več posvetov, predvsem z intelektualci, ki so bili zaposleni zunaj Žirov.«

Milan Kopač

Žirovske izkušnje in raziskovanja v preteklosti in o njej

O *izgubljenem znanju* razmišlja akademikinja **Marija Stanonik**, o tem, kaj vse so Žirovci dali od sebe za dostojno življenje in dostojanstvo v družbi, kar lepo dopolnjuje s konkretnimi zgledi. Za trenutek se ozre v zgodovino uvajanja novosti v Žireh, pa v igro kot sestavino otroštva in celotnega človekovega življenja – med tradicijo in domišljijo, piše o tem, kako narava še vedno vzbuja radovednost in občutek za skrivnosti. Ostane v 19. stoletju in spomni tudi na prepletanje mitičnosti in šolskega znanja, kar se je najbolj očitno kazalo pri zdravljenju domačih živali. Dotakne se tudi teme prehranjevanja in kako je bilo le to skrajno racionalno, bil pa je to čas, ko so naši predniki še spoštovali ritem letnih časov in vse pridelano racionalno uporabljali. Pa še ločeno o ženski in moški podjetnosti. Nekaj besed je tudi o porodih in babičarstvu in magični privlačnosti tehnike, za konec pa o razmerjih v družini in na vasi. Izvedeli boste mnogo o navadah in izročilih, ki so se jih naši predniki dolgo držali, zdaj pa po večini ostajajo le v spominih.

Največ nekdanjega znanja, izkušenj in vedenja se je zapravilo in izgubilo v kmetijstvu, a so zato kmetje še najmanj krivi. /.../ Prikrito ali očitno siljenje mladih s kmetov v tovarne in mesta je pretrgalo kontinuiteto prenašanja znanja na podeželju in v novih rodovih umorilo občutek za vrednoto zemlje.

Marija Stanonik

Z zelo pomenljivim naslovom – *Od reda in hierarhije kmečke soseske pred sto leti proti kaotični družbi znanja* – opisujeta razmere v prvi polovici 20. stoletja v naseljih Vrh Svetih Treh Kraljev, Hlevni Vrh in Hleviše dva avtorja, **Alojz Demšar in Zdravko Mlinar**. Kakšno je bilo življenje, kakšni odnosi, tudi tisti s taščo in starejšimi; kako je bilo z gospodarji in kako s hlapci in deklami pa o porokah in dedovanju. Tu bi rada zapisala vprašanje, ki ga avtorja podajata na koncu prispevka, saj je še kako zanimivo za razmislek. »Katero vrednote kmečke družbe so se skozi generacije prenesle v sedanjo postindustrijsko družbo in kako vplivajo na razmišljanja, odločitve in dejanja Žirovcev?« Kaj pa vi menite?

Oton Giacomelli se spomni knjige svojega strica Franca Jana *Izseljevanje iz Žirov v združene države Amerike* in poudari, da je »ostati z dušo in srcem povezan z domovino eno, eksistenčna navzočnost pa je nekaj drugega«.

Milena Miklavčič se ob pomoči pričevanj iz preteklosti ter opazovanj in napovedovanj vremena sprehodi od laikov, kakršni so bili naši predniki, do vremenoslovja, ki ga danes poznajo strokovnjaki.

V tem sklopu je tudi intervju, ki ga je **Zdravko Mlinar** opravil z nepoklicnim raziskovalcem vaškega življenja **Antonom Bogatajem**.

Raziskovanje in širjenje kroga (so)-delujočih občanov

Vedno neposredni **Franci Demšar** spregovori o *odličnosti in relevantnosti v znanstvenoraziskovalnem delovanju*. Meni, da je tudi na področju razvoja interneta, umetne inteligence ključna transparentnost. Kot nekdanji direktor javne agencije za raziskovalno dejavnost spregovori o tem, kako delujeta znanost in znanstveno objavljanje, o odprtem dostopu do podatkov. Piše tudi o tem, kdo se lahko ukvarja z znanostjo in kako se ta razlikuje po področjih, a poudari: »Prispevka nisem hotel napisati tako, da bi izzvenel s prevelikim priokusom, kako težka in zahtevna je dobra znanost. Seveda je to res, hkrati pa je tudi res, da je to oviro možno premostiti, in v prispevku sem želel povedati, da lahko ljubiteljski

raziskovalci pomembno prispevajo k svetovni zakladnici znanja.«

Da je *Žirovski občasnik* že vseskozi spodbujal vključevanje in ustvarjalnost, in da je »nevede« spodbujal tudi občansko raziskovanje, ugotavlja njegov glavni in odgovorni urednik **Miha Naglič**. Sprehodi se skozi zgodovino *Občasnika* in razmišlja, česa je bilo v njem veliko, koliko je bilo (občanskega) raziskovanja, povezovanja raznovrstnosti. Proti koncu pa še o tem, česa v *Občasniku* ni bilo, in o viziji, kako povečati njegov domet – popravljam, ne o *viziji*, ker ta je le »predstava o tem, kakšna naj bi kaka stvar (v prihodnosti) bila«, raje o *načrtih*, ker je načrt »bolj stvaren od vizij«, pravi avtor, saj »vnaprej določa način, kraj, čas, da bi se kako dejanje uspešno izvedlo«.

Kaj pa drugi mladi ustvarjalci? Mladi raziskovalci, tako v institucionalni kot v občanski znanosti? In ne nazadnje: ustvarjalnost se ne izkazuje le na področjih znanosti in umetnosti. Veliko je mladih, ki so ustvarjalni v športu in rekreaciji, v gospodarstvu in socialni ... Je kakšen tak tudi v politiki in civilni družbi, zlasti v različnih društvenih dejavnostih, od gasilcev do verskih skupnosti? To so prava vprašanja in izzivi. Ko gre za našo skupno prihodnost, ne smemo ostati le pri načelni ugotovitvi, da so vizije vprašljiva reč. Bolj zanesljiva je pot, ki se opira na inovativnost mladih in se odpira z njihovim sodelovanjem.

Miha Naglič

Alojz Demšar zelo natančno prikaže, *kdo, kaj in kako so raziskovali v Žireh*. Raziskovalci so (bili) različnih generacij in poklicev, začenja z osnovnošolci in nadaljuje s študenti, poklicnimi raziskovalci in raziskovalci – občani. Zelo pohvalno spregovori o žirovskih osnovnošolcih, ki s svojimi raziskovalnimi nalogami posegajo tudi po odličnih rezultatih na državni ravni. Da si poklicno in občinsko raziskovanje lahko podata roko, pa dokazuje Muzejsko društvo Žiri, o katerem avtor spregovori na koncu.

Nepoklicni sodelavci pri raziskavah med drugim spoznavajo pomen snovne in nesnovne kulturne dediščine kraja, ki je vir navdih za nove

dejavnosti in pomembna za promocijo turizma in gospodarstva. Raziskovanje, ki v svojem bistvu ne pozna občinskih ali državnih meja, je tudi priložnost za vključevanje nepoklicnih raziskovalcev, od osnovnošolcev do upokoјencev, v mednarodne raziskave.

Alojz Demšar

Da imajo Žirovci velike ambicije in tudi povsem realne možnosti za pridobitev še ene pomembne knjige – žirovskega biografskega leksikona, ima velike zasluge avtorica naslednjega prispevka, **Tončka Stanonik**. Kot izkušena enciklopedistka in leksikografka si želi k delu pritegniti čim več lokalnega prebivalstva v okviru uradnih ustanov, ljubiteljskih društev in tudi zgolj posameznike, torej stremi k občanskemu raziskovanju. Natančno opiše, kaj bi bilo v tej smeri treba postoriti in kje začeti, nekaj je bilo o tem že objavljeno, kar tudi predstavi.

O znanju in Žirovcih oziroma o tem, kaj nam povedo raziskave o vplivih socialnega okolja, spregovori **Gasper Cankar**. Je res pomembno, da vsakdo pridobi čim več znanja, se sprašuje. Pravi, da je, a da »ni nepomembno, kakšno je to znanje«. Kako se danes kažejo možnosti, ki jih imamo v življenju glede na socialne in ekonomske možnosti družinskega okolja. Preberete lahko razmišljanje o tem, ali je inteligentnost prirojena ali pridobljena, in tudi o davku na znanje, ki ga plačujejo Žirovci. Tudi v Žireh je čedalje več priseljencev – kaj se domačini lahko naučijo od njih, se sprašuje avtor in za konec poudari, da so trije ključni dejavniki našega razvoja »podedovani potenciali, samodejavnost in možnosti, ki nam jih nudi okolje«.

Čigava je znanost, se v naslovu sprašuje avtorica naslednjega prispevka **Apolonija Klančar**. Svoje razmišljanje osredotoči na lastne izkušnje študija in poklicnega udejstvovanja. Med drugim ugotavlja, da »sodobna znanost gre v vse večje drobnjkarstvo, kar ni isto kot raznolikost in multidisciplinarnost. Mnoge veje znanosti se tako osredotočajo na podrobnosti, da izgubljajo širšo sliko in povezavo s celoto ter z življenjem. Ozki pogled potegne za seboj ozko in ne celostno rešitev, nemalokrat pa tudi ‚kolateralno‘ škodo ali stranske učinke, ki se lahko pokažejo kmalu ali pa šele leta kasneje«.

Namesto posodabljanja sistema, ki množično proizvaja redke bolezni in posebne potrebe, popravljamo ljudi, da bodo po meri sistema ...

Apolonija Klančar

Ljudmila Bokal se osredotoči na *sodelovanje laikov pri jezikoslovnem raziskovanju*. Po kratki predstavitvi na nacionalni ravni se ozre na geselski slovar *Besede za žirovski slovar*, ki je predstopnja žirovskega narečnega slovarja. Predstavi način zbiranja besed in anketo, s pomočjo katere so pri raziskovanju pomagali Žirovci. Ob tem se seveda postavljajo tudi dileme in zadržki – kakšni, nam avtorica razloži v nadaljevanju.

Gasilstvo kot prizadevni dejavnik vsakdanjega življenja je opisal **Anton Beovič**, dolgoletni član gasilske organizacije. Začne na začetku, v letu 1889, ko se je to plemenito poslanstvo na žirovskih koncih uradno začelo. Da gasilstvo ni samo gašenje ognja, ampak je vpeto v celotno družbeno življenje kraja, piše v nadaljevanju, do zdaj nam je že jasno, kako pomembno je znanje, torej tudi na tem področju o pedagoško-andragoškem delovanju in ne nazadnje o socialno-humanitarni vlogi gasilcev.

V Žireh bode v oči še eno dejstvo: kljub takšni in drugačni razdvojenosti v sodobni družbi gasilci znamo zanemariti politične, družbene in ne vem kakšne delitve ter se v primeru potrebe znamo odzvati na primeren in najpogosteje »nadstandarden« način. Upam, da bo tako ostalo tudi v prihodnje, saj sicer gasilstvo ne bo več to, kar je danes in kar je bilo skozi desetletja.

Anton Beovič

Učenje, študij in raziskovanje

Emma Ferreira se v prispevku *Kako se učimo, študiramo in raziskujemo* osredotoča predvsem na dvojce: »Kakšne so pri vključevanju raznovrstnosti razlike med posameznimi ravnmi izobraževanja – od osnovne šole do fakultete, ki naj bi kot najvišja raven izobraževanja omogočala najbolj kompleksno zastavljeno raziskovalno dejavnost?« in »kako se omenjene težnje uveljavljajo v teku časa«. O izkušnjah se je pogovarjala tudi z učenci, dijaki in študenti in tako skupaj z njimi nanizala mnogo zanimivih ugotovitev in

konkretnih izkušenj. Spregovori o mladinskem raziskovanju in delavnicah pa tudi o digitalizaciji kot orodju in učni vsebini.

Petra Novak predstavlja raziskovalno delo žirovskih osnovnošolcev. Najprej spregovori na splošno o osnovnošolskem raziskovanju in o rezultatih na državnih srečanjih. Avtorica izpostavi, da si tudi na osnovni šoli želijo predlogov žirovskih podjetij oziroma posameznikov, »ki bi s svojim znanjem in strokovnostjo prenesli določeno znanje na osnovnošolsko raven, ga približali učencem in vzbudili zanimanje zanj«.

Ena od nalog mentorja mlademu raziskovalcu je tudi prepričanje, da se raziskovalna naloga ne konča s kakršnim koli izdelkom. Pomembno je, da dobijo učenci po izvedbi projekta določene izkušnje, da poglobijo ali razširijo oziroma utrdijo svoje znanje z določenega področja, da razvijajo določene sposobnosti, se navajajo na medsebojno sodelovanje, da samostojno prihajajo do določenih spoznanj, se učijo iskati in uporabljati različne vire informacij in da so spodbujene njihove ustvarjalne sposobnosti in zlasti tiste osebnostne lastnosti, ki so pomembne za njihovo uspešno vključevanje v javno življenje in sožitje med ljudmi nasploh.

Petra Novak

O povezovanju študija z delovnim okoljem v intervjuju razpravljata **Zdravko Mlinar** in **Iztok Podbregar**, dekan Fakultete za organizacijske vede UM.

Petra Cankar, ki ima dolgoletne izkušnje v svetovalni službi na žirovski osnovni šoli, svoj prispevek naslovi *Izzivi raznolikosti pri šolskem svetovalnem delu*. Da se tako v družbi kot v šoli v vedno večji meri poudarja pomen raznolikosti in se v tej smeri odvijajo tudi spremembe, opaža avtorica, izrednega pomena pri tem pa imajo »stalno učenje in pridobivanje novega znanja, konkretnih izkušenj, medsebojno sodelovanje in izmenjava dobrih praks«. Spregovori o pomenu drugačnega pristopa pri nadarjenih učencih in vlogi znanja v vsakdanjem delovanju. Naj zaključim z besedami avtorice: »V luči družbenih sprememb in prepoznavanja vrednosti raznolikega je zagotovo pomembna odprtost našega kraja in sprejemanje drugih. Po drugi

strani pa moramo spodbujati domači potencial in prepoznati njegovo vrednost.«

Znanje torej ni le za v šolske klopi, danes nam je izraz vseživljenjsko izobraževanje že povsem domač, ali pa ga tudi konkretno živimo? *Kako presegati praznino v pridobivanju znanja* piše **Ana Kranjc**. »To ni šolanje, je srkanje znanja na vsakem koraku,« meni avtorica, in še, da vseživljenjsko izobraževanje »vključuje tudi osebnostni razvoj za določene kompetence ljudi: znati se odločati, uravnnavati medosebne odnose, se samostojno učiti, znati komunicirati, biti ustvarjalen in inovativen. Brez sposobnosti raziskovanja v svojem okolju in delovanju bi težko razvili našete kompetence«. Pomembna točka je poglavje o univerzi za tretje življenjsko obdobje, saj postaja očitno, da tudi pri starejših vedoželjnost ne pojenjuje.

Miran Hladnik želi svoje študente motivirati za lokalna raziskovanja in o tem teče beseda njegovega prispevka. Kakšna so pri tem nazorska ozadja, kakšno izkušnjo ima s tem pri svojih študentih, predstavi tudi Wikipedijo in kako so na njej predstavljene žirovske osebnosti in partizanski spomeniki. Če se sprašujete, kako se je »znašel« med Žirovci, preberite v knjigi.

Tako nekako si predstavljam eksistenco slehernega lokalnega kulturnega in raziskovalnega mujanja: biti mora transparentno, sodelovalno in odprto svetu. Omogočati mora neposredno poseganje zainteresiranih, nenehno posodabljanje, popravljanje in dopolnjevanje. Na javnem in globalno vpetem spletnem mestu (Wikimedijina spletišča so prvo, na kar naleti poizvedovalec na spletu) se sooča s podobnimi tujimi početji in prispeva k pestrosti globalne kulturne krajine. Zavest o tem, kako je vse, kar počnemo, vsakomur ves čas na očeh, navdaja sodelavce z odgovornostjo.

Miran Hladnik

Tjaša Gabrovšek predstavi svojo izkušnjo med teorijo in prakso na področju agronomije in kmetovanja, **Karmen Vidmar** pa spodbude h kreativnosti na gimnaziji Jurija Vege Idrija. »Samo znanje, ki se razvija, bo lahko spremenilo svet,« meni avtorica in zaključí: »Predvsem pa moramo skupaj preseči miselnost, da se lahko

dobro počutimo, tudi če nič ne znamo in nič ne mislimo!»

Ustvarjalnost skozi umetniško delovanje

Mislim, da se bo v tem sklopu prispevkov marsikdo zadržal malo dlje. Prvič zaradi privlačne teme in zanimivega pisanja, drugič zaradi ljudi, ki jih avtorji predstavljajo na teh straneh, in njihovega ustvarjalnega udejstvovanja.

Milček Komelj nas najprej postavi na realna tla in razjasni pojem kiča. Potem se ozre na ljudsko in ljubiteljsko umetnost. »V osnovi je tak amaterizem, ki je zelo razširjen, gotovo spodbuden in pogosto so iz amaterskih začetkov izšli tudi poznejši pomembni likovni ustvarjalci. Ti ljubitelji so največkrat v osnovi realisti ali prežeti z domišljijo in so še najmanj prepričljivi, če pozabijo nase in brez umevanja navzven posnemajo priznane modernejše ustvarjalce. Akademski slikarji pa ljubitelje pogosto po nepotrebnem prezirajo kot nižjo kasto, zato so ponekod med njimi tudi konflikti,« meni avtor. Na koncu prispevka je še zelo konkreten v pogledu na žirovsko ustvarjalnost in daje upanje za naprej, saj je »v človeško bistvo vpisan gon po ustvarjalnosti in lepšanju življenjskega okolja, likovno kultiviranost pa je mogoče negovati in brusiti okus«.

»Ena od pglavitnih nalog likovnega pedagoga je, da otrokom privzgoji estetski čut, vzbuja v njih elementarno radovednost in ustvarjalnost ter pristen odnos do likovne umetnosti in jim pomaga širiti znanje in vedenje o umetnosti in kulturi nasploh,« je nazoren **Stane Kosmač**, ki je v svoji praksi pri likovni vzgoji in teoriji nemalo mladih usmeril ali vsaj pripomogel, da so šli na pot študija umetnosti ali arhitekture in so danes strokovnjaki na teh področjih. Ima tudi nekaj zamisli, kako z estetskimi posegi osmisliti in obogatiti novo bodoče središče Žirov, in jih predstavi.

Miha Naglič se ozre na mlade žirovske umetniške ustvarjalce, na katere, preberite v njegovem prispevku, devetnajst jih je.

Maja Justin Jerman, »ustvarjalka delčka kulturnega življenja v Žireh«, predstavlja svoj pogled na to, kako oživljati ustvarjalne zmožnosti

v manjšem kraju, meni, da je treba pri tem dati možnost tudi mladim in jih »tvorno vključiti v skupnost, jim prisluhniti in jih slišati v njihovih zahtevah in potrebah«.

Tanja Mlinar v sodelovanju z Zdravkom Mlinarjem daje »pozornost do ljudi, ki v vsakdanji življenjski praksi izkazujejo svojo skrb za ohranjanje zgodovinske dediščine in/ali jo nadgrajujejo s svojo – dostikrat v javnosti neznano – ustvarjalnostjo«. Poiščite jih na teh straneh, zagotovo jih poznate, pa morda tudi vi niste vedeli za njihove konjičke.

Urh Sobočan predstavi izredno zgodbo o *soustvarjanju med oblikovalcem in klekljarico*, **Jure Miklavc** namigne, *kako strateško uporabiti oblikovanje*, **Karmen Strel** ob pomoči sovaščanov predstavi neverjetno zgodbo vaše skupnosti, skorajda romantično.

Informatizacija, digitalizacija: svetovno znanje, lokalne posebnosti in vloga posameznika

Ste se kdaj vprašali, kakšna je sploh vloga posameznika v tretjem tisočletju in v obdobju digitalizacije? Naslednji sklop prispevkov se ukvarja prav s tem, še kako aktualna tema, ki prav kliče po tem, da se nanjo nenehno oziramo, saj je včeraj izvedena raziskava danes lahko skoraj zastarela ...

Mirjana Nastran Ule gleda na mlade v digitalnem svetu kot na znanilce prihodnosti. Kdo je sploh milenijska generacija mladih ali »digitalna generacija«, skuša razjasniti avtorica, kakšne vrednostne sisteme in potenciale razvija, s kakšnimi problemi se srečuje in kako jih lahko lokalno okolje čim bolj vključi v svoje razvojne perspektive. »V sodobni družbi,« meni avtorica, »niti dobra izobrazba ni več vstopnica za življenjski uspeh. V takšnem svetu je modro, če smo odprti za spremembe, če smo inovativni, če smo raziskovalci življenja.«

Problem pa je še neke drugje. Razlika med klasičnimi socializatorji, kot so starši, vrstniki ali šola, ter medijsko socializacijo je, da je cilj klasičnih socializatorjev prenos znanja, izku-

šenj in tradicij na nove generacije. Medije na drugi strani vodijo lastniki, ki jim je v ospredju predvsem ekonomski uspeh, dobiček. Zato cilj medijev ni uspešna socializacija, ampak uspešna uporaba medijev. Zato se uklanjajo željam in potrebam mladostnikov oziroma temu, kar mislijo, da so želje mladostnikov ali izkoriščajo njihovo radovednost.

Mirjana Nastran Ule

Saša Kek je prepričana, da *z digitalizacijo razširjamo prostor vključevanja občank in občanov*. Spregovori o strateškem partnerstvu, ki je nastalo »iz potrebe, ki jo narekuje digitalna doba po stični točki željam, potrebam, znanju in izkušnjam javnih, zasebnih in civilnodruženih deležnikov na področju inovacij in digitalizacije ter trajnostnega razvoja pametnih mest in skupnosti«.

O *izzivih digitalizacije, velepodatkov in umetne inteligence* piše tudi **Maja Bogataj Jančič**, ki se zadnji dve leti intenzivno ukvarja z velepodatki na področju umetne inteligence, saj predseduje delovni skupini za upravljanje podatkov pri Globalnem partnerstvu za umetno inteligenco. Kakšne izzive prinaša tehnološki razvoj, izredno zanimivo pa je vprašanje, ali je lahko produkt, ki ga ustvari stroj, varovan z avtorsko pravico.

Matija Cankar je prepričan, da *digitalizacija razširja možnosti občanskega raziskovanja*. Glede na to, da svoj mali računalnik nesemo celo »k sosedu na kavo« in je v svetovnem spletu povezanih na milijarde naprav, se je pospešilo in povečalo tudi zbiranje podatkov, njihova obdelava, hranjenje in deljenje. »Izziv,« meni avtor, »pa je uporabljati podatke in tehnologijo na način, ki bo podpiral vizijo sveta, v katerem želimo živeti.«

Miran Hladnik in **Jernej Polajnar** predstavita Wikimedijo in možnosti lokalnega raziskovanja z njeno pomočjo – lokalna skupnost jo lahko uporabi »tako za notranjo rast kot za predstavljanja navzven,« sta prepričana avtorja. V nadaljevanju podajata možnosti, kako. Se morda najdete med tistimi, ki jih med Žirovci nagovarjata avtorja za delo in raziskovanje? Preberite, kaj vse že danes najdete na Wikipediji v zvezi z Žirmi in Žirovci in kakšne so še neizrabljene možnosti.

Wikipedija je pomemben indikator kulturne trdoživosti jezikov. Jezikom, ki so poskrbeli za evidentiranje svoje kulture v tem mediju, se obeta dolgo in kakovostno življenje, občani, ki pri tem sodelujejo, kulturno osmišljajo svoje bivanje in živijo polno. Da ne bo preveč dvomov o tem, na koga meriva, ko predstavlja publikacijske možnosti žirovskih vsebin na wikijih. Saj nas končno ni toliko, da bi lahko veliko izbirali: v oči gledava vas, lokalne raziskovalce in kolege pri tem zborniku, in vas nagovarjava, da svojo žirovsko vednost odložite tudi na Wikimedijinih spletiščih.

Miran Hladnik in Jernej Polajnar

Milena Miklavčič se v naslednjem prispevku ozre v čas pred pojavom televizije, konča pa pri virtualnih informacijah. Pri tem ne pozabi na moževanja, časopise, spregovori tudi o izobraževanju, o društvih, gostilni in tovarniški sireni ... Kdaj se je v Žireh pojavil prvi radio, prva televizija, prvi telefon? Zanimivo, še zlasti, če imate rade tudi anekdote iz domačega okolja.

Imam internet, zakaj bi sploh hodil v knjižnico izzivalno naslovi svoj prispevek **Matjaž Eržen**, direktor škofjeloške knjižnice. S kakšnimi težavami se danes sooča splošna knjižnica. Seznanili se boste s statistiko knjig, obiska in izposoje in izvedeli, kakšno prihodnost ima knjižnica v Žireh.

Matic Mlinar predstavi svojo izkušnjo o tem, kako je postal digitalni nomad, razpet med Novo Zelandijo in Žirmi in kasneje po vsem svetu.

Maja Justin Jerman se je pogovarjala s podjetnikom **Valentinom Jesenkom** in v članku predstavlja napredne digitalne rešitve, ki jih z močno ekipo ponujajo v Žireh predvsem za podjetja v tujini.

K opolnomočanju različnih in utišanih

Proti koncu se ozremo še na posameznike in skupnosti, ki so morda v kraju nemočni, utišani ali kako drugače zapostavljeni.

Najprej **Zdravko Mlinar** predstavi »zamejeni svet oslepelega« na primeru **Tonija Žaklja**, ki je bil nekdanj telefonist v Alpini. Njegova zgodba opozarja na večjo odvisnost od drugih in na

odzivnost okolja na njegove posebne potrebe, v njem pa »razkrivamo tudi intelektualne potencialne, ki jih zaradi fizičnih omejitev ni mogel uveljaviti«. Svoj pogled na življenje je Toni izražal tudi kot pesnik in filozof.

Sledi družinska zgodba – povsem običajna družina so, pravi **Andreja Ferreira**, a »vendarle drugačni«. Predstavijo se, pišejo o odločitvah in težavah, ki jih prinaša trk lokalnega in globalnega. Celó o nesprejemljivem dogodku, ki so ga že doživeli v sicer mirnem in varnem domačem okolju. Zakaj so drugačni in s kakšnimi izkušnjami se srečujejo na račun drugačnosti, preberite v prispevku.

Jožica Kacin odgovarja na vprašanja in pobude akademika Zdravka Mlinarja, in sicer na temo o javnem razkrivanju težav in priznavanju dosežkov, s čim se je soočala kot urednica lokalnega časopisa. V uvodu se sogovornica predstavi, v nadaljevanju odgovarja na zastavljena vprašanja. »Vedno znova sem se čudila,« pravi, »koliko različnih sposobnosti in darov imajo ljudje, pa zanje ne vemo, ker jih v svoji skromnosti ne pokažejo oziroma o njih ne govorijo, češ da niso vredni besede.« Kot urednica lokalnega časopisa izpostavi tudi problem kritičnega pogleda v okolju, kjer vsi poznajo vse. Preberite še, o čem vse se soočajo sodelavci lokalnega časopisa brez uradno izobraženih novinarjev, ki pa na koncu naredijo zelo profesionalen izdelek. Žal bi moralo biti tole slednje napisano v pretekliku ...

Svojo izkušnjo občanskega raziskovanja in kako z zaupanjem razkrivati prikrito, predstavi **Milena Miklavčič**. Kakšna je bila njena pot do sočloveka, da je prišla do tako intimnih zgodb, kakšni sta morali biti njena trma in vztrajnost, kako so pogovore doživljale njene sogovornice ... Piše tudi o krajevnih znamenitostih, povezanih z intimo, in o spreminjanju izrazoslovja na to temo. In o nenehnem srečevanju z mišljenjem: »Kaj bodo pa ljudje rekli?!«

Spomenka Hribar napiše odziv na knjigo *Ogenj, rit in kače niso za igrače* in pravi: »Kako je danes vse drugače!« Knjiga se Hribarjevi zdi nenavadna in presenetljiva v več pogledih, saj obravnava dolgo »nedotakljivo« temo in izraža do ljudi kar največje spoštovanje in empatijo.

O emancipaciji žensk in njihovi vlogi v ustvarjanju znanja piše **Mirjana Nastran Ule**. Avtorica

se je v enem od prispevku posvetila Žirovkam različnih generacij, tu pa njihovo izkušnjo postavlja v širši kontekst. Spregovori sicer na splošno s predpostavko, da so procesi splošno veljavni tudi za okolje, kakršno je žirovsko. Kakšno je bilo v preteklosti razmerje spolnih vlog v zasebnosti in javnosti, kako se je spreminjalo, kdaj in kako so ženske začele vstopati v delovno sfero, znanost in raziskovalno področje. Odgovarja pa tudi na vprašanje, »kaj taka sprememba spolnih vlog pomeni za družbeni razvoj«.

O mobilnosti starejših in invalidov v Žireh piše **Roman Renner**. Danes je o mobilnosti veliko govora, dejstvo pa je, da med nami živijo ljudje, ki ne morejo biti mobilni, kot bi si želeli. Prav je, da se tega zavemo, da smo o tem ozaveščeni in se ustrezno odzivamo. Predstavi projekt multimodalne mobilnosti, kako k problemu pristopa žirovska občina pa tudi nove storitve, ki se postopoma razvijajo in uresničujejo. Ne nazadnje predstavi tudi nadaljnje korake projekta, ki šele čakajo na uresničevanje.

Duhovnik **Gabrijel Kavčič** piše o *opolnomočenju vernikov ter strpnosti do različnega*. Najprej spregovori o vse večji religiozni pestrosti in upadanju vernikov katoliške verske skupnosti in kako je z razmerami na pragu novega tisočletja v Žireh. Preberite, kako je lahko danes vernik, katoliški laik dejavno vključen v (versko) dogajanje in kako razvejana je katoliška dejavnost. Avtor se dotakne tudi spornih tem katoliškega občestva in nejasne vloge katoliškega duhovnika v družbi. Nazadnje izpostavi tri pomembne sodobne izzive v kontekstu katoliške skupnosti: sekularizacijo, škandale finančne in spolne narave in vse manjše število duhovnikov.

Žiri po vsem svetu in ves svet v Žireh?

Da so Žiri res po vsem svetu in je ves svet (tudi) v Žireh, dokazuje zadnji sklop prispevkov.

Zdravka Mlinarja je prepričala Silicijeva dolina in na njenem primeru podaja pouk tako za Žiri kot za ves svet. V njej vidi »začetek nove zgodbe« in izpostavi delovanje **prof. Jureta Leskovca in njegove žene Nine**. Menita, da so »Silicijeva dolina izjemni ljudje, kultura in ambicija slehernika, da bi spremenil svet na

bolje«. Primerjajo tudi kakovost življenja in birokracijo s stanjem v naši domovini. Preberite tudi o »revoluciji na področju izobraževanja«, o »tektonskih premikih, ki nakazujejo, da kakovostno izobraževanje postaja dostopno za vsakega«.

Ostajamo v Silicijevi dolini, akademik **Mlinar** se je pogovarjal tudi z **Igorjem Pavlinom**, ki prav tako predstavi svoje izkušnje iz svetovnega centra inovativnosti. Kakšne so izkušnje gospoda Igorja in njegove žene in kako sta svojo izobrazbo uveljavila v svetu, preberite v prispevku.

Žirovska himna sicer še vedno pravi, da so Žiri na koncu sveta, a **Miha Naglič** poda dovolj argumentov, da se prepričamo, da so danes družbene spremembe tudi Žirovcem omogočile, da se »umestijo na (relativno) sredo sveta«. Je rovt že dovolj kultiviran? So k temu pripomogle tudi revolucije? In kakšne so »žirovizije«, pogled v prihodnost? Preberite, posrečeno razmišljanje, ki daje misliti.

Milan Kopač pa se osredotoča na razvoj poslovanja iz lokalnega v globalno, kakšen pomen so imeli pri tem zanje, proizvodnja, trženje proizvodov in organizacija znanja. Kako pomemben je medorganizacijski in medgeneracijski prenos znanja. Podaja se iz lokalne prek državne in evropske na globalno raven poslovanja.

Jure Uršič, poklicni fotograf, se oglašja iz Dubaja in predstavi svojo poklicno pot od natakarja do priznanega umetnika. Svojo osebno izkušnjo lokalnega in globalnega predstavi tudi **Barbara Mlakar**.

Urednik **Zdravko Mlinar** nazadnje naredi še vsebinski povzetek in izpostavi namen tega monumentalnega dela. Spregovori tudi o paradoksu nemočnih, iz lastne izkušnje, in še enkrat izpostavi probleme in izzive – za občansko raziskovanje.

Prispevki dokazujejo, da njihove zmožnosti presegajo zgolj pasivno sodelovanje pri zbiranju podatkov. V pripravi pričujočega dela smo se prepričali, da so nekateri posamezniki in skupine boljši poznavalci svojih področij delovanja kot kdor koli drugi; to velja tedaj, ko gre za vprašanja odnosov med ljudmi, podobno kot tudi tedaj, ko spremljamo spremembe v naravnem okolju. V celoti gledano pa napredujemo tako z njihovim

osebnim sodelovanjem kot tudi s sintetičnim nadgrajevanjem posameznih spoznanj; oboje v smislu povezovanja raznovrstnosti, kar predstavlja jedro ustvarjalnosti in napredka.

Zdravko Mlinar

Ko je bila knjiga že postavljena in je tako rekoč čakala samo še na dan, ko se bodo črke zilile na papir, vse drugo je bilo že opravljeno, se pravi *post festum*, je **Miha Naglič** napisal še imenitno ugotovitev: »Razširjanje kroga sodelujočih ni bilo le naša utvara!«

V prilogi so prispevki podpornikov, ki so se priklonili občanskemu raziskovanju. Štirinajst jih je in vsak je tudi z izbrano besedo potrdil, da gre za velik in pomemben prispevek družbi.

Lahko bi rekli, da se na tem mestu knjiga zaključí. Znanja je veliko, idej tudi, še več izzivov. Upam, da boste ob branju našli kakšnega zase, verjamem, da ravnodušni ne boste ostali.

Knjigo v dveh delih sta izdala Muzejsko društvo Žiri in Občina Žiri, ki je izid tudi finančno podprla. Pridružili so se ji številni donatorji, podjetja, podjetniki in posamezniki, predvsem iz Žirov pa tudi od drugod. Veliko (in tiho) delo sta opravila zvesta sodelavca Žirovskega občasnika: **Stane Kosmač**, ki je strokovno poskrbel za likovno prilogo, in **Alojz Demšar**, ki je skrbno spremljal to »rastočo knjigo«, še zlasti v sklepnem delu pa natančno in zavzeto skrbel, da je knjiga taka, kot mora biti.

Ker gre za res obsežno delo in veliko branja, bi vam rada zapisala še odgovor Mihe Mazzinija, ko so ga nedavno vprašali, zakaj sploh brati. Takole pravi: »Teh razlogov je vsaj zame nešteto. Odgovoril bom s stališča malo starejšega občana: vse, kar nam večja število nevronske povezave v možganih, se splača delati. Branje je za to idealno. Drugi razlog je, da sodobna zahodna družba ves čas atomizira – tri sekunde Twitterja, pet sekund Facebooka, deset sekund Instagrama. Možgani so narejeni za hitre impulze, a morajo biti uravnoteženi z dolgo, počasno in eno stvarjo, to ravnotežje je knjiga. Pri sebi sem opazil, da sem to v nekem trenutku izgubil. Moral sem se prav navaditi, telefon sem moral nesti v kopalnico, ga utišati in vklopiti budilko za dve uri, ta čas pa sem bral. Branje je torej

idealno za to uravnoveženje možganov. Pa še tretji razlog: če smo zaslonom izpostavljeni dve uri pred spanjem, je naše spanje manj kakovostno, branje pa je idealno – če zaspate s knjigo, boste bolje spali, kot če ste pred zasloni.«¹ Jaz mu verjamem. Pa vi?

Med branjem ne pozabite pretegniti hrbtenice (da se ne bodo rezultati na Žirfitu poslabšali), vsaj vsakih dvajset minut naj se vaše oči spočijejo in se za nekaj sekund sprehodijo po zelenem (žirovska okolica za zdaj po večini še kar ponuja možnost, da se celo v najbolj urbanem delu mesta zazrete vsaj v drevesno krošnjo ali v zelenje na bližnjem hribu), za zdravje poskrbite tudi z dovolj tekočine, hvaležni, da v čistih Žireh še lahko natočite vodo neposredno iz pipe ...

Zares, tokrat ste Žirovci (spet) dobili nekaj, česar (še) nima nihče drug. Toliko raznovrstnih tem na enem mestu, toliko strokovnjakov na kupu, toliko idej, razmišljanj, komentarjev ... Predvsem pa izzivov za iskanje rešitev in raziskovanje v dobrobit družbe in okolja – za vsega izmed nas ...

Za konec – moje žirovsko leto

Pred leti je nanoslo, da sva z Mihom Nagličem sodelovala pri pisanju zbornika ob obletnici enega od loških podjetij. Poznala se prej nisva, vsaj ne osebno, jaz sem zanj pač vedela in kdaj prebrala kakšno od njegovih pisanj. In kot rečemo – sva se ujela. Od takrat naprej redno sodelujeva, tako da nisem bila presenečena, ko mi je povedal, da se v Žireh piše še ena knjiga. Da jo pišejo številni Žirovci in ljudje, ki so z Žirmi tako ali drugače povezani, pod budnim mentorstvom akademika Mlinarja. Če sprejem sodelovanje tudi pri tej knjigi? Sprejemem, seveda. Tudi akademik Mlinar me je poklical in opozoril, da gre za »rigorozno delo«. Mu bom kos? Kar malo s strahom sem zavihala rokave in začela pregledovati članek za člankom, kakor so prihajali k meni. Po premisleku sva se z urednikom dogovorila, da bom vsak pregledani prispevek najprej poslala avtorju in šele popolnoma prečiščen in avtoriziran izdelek vrnila v

uredništvo. Izredno pozitivna izkušnja! Bilo je veliko dopisovanja, z veliko ljudmi, a čeprav pri pisanju elektronske pošte ne gre za osebni stik, se mi je zdelo, kot da smo se spoznali, z mnogimi smo si imeli kaj povedati. Po občutku bi rekla, da je bilo po večini brez slabe volje. Naj mi oprostijo vsi, ki so ali bodo v svojem prispevku vseeno našli kakšno napako, pa tudi tisti bralci, ki ste lovci na napake – spreglejte jih to pot, prosim.

Z vami bi rada podelila še eno izkušnjo v zvezi s to knjigo, ker tako obsežna knjiga se pač ne napiše vsak dan. Po končani lekturi so oblikovalci vse lepo postavili in dopolnili s slikovnim gradivom, potem pa natisnili, da opravimo še zadnji pregled oziroma korekturo. Dogovorimo se, da tisk prevzamem na Ledinici, na idiličnem kraju ob reki Sori. Pričakujem sicer zajetno ovojnico, dobim pa v roke ogromno škatlo, v kateri so bili nekoč novi čevlji številka 46! Komajda se je zaprla. Ko sem kup postavila na mizo, da bi se lotila branja, sem bila videti kot malček, ki ravno doseže višino, da njegove radovedne očke pogledajo čez mizo! Ja, res visoko, res obsežno!

In zakaj žirovsko leto? Ob koncu sušnega poletja, ko se je žirovska monografija že zaključevala, so začeli k meni prihajati prvi članki *Žirovskega občasnika* in enkrat vmes še eno, dovolite, da rečem kar »po Mihovo«, kapitalno delo! *Za Žirovskim* bo vsak čas izšel še *Mihatov besednjak*. Ne pretiravam, če rečem, da se je vsega skupaj nabralo za precej več kot dva tisoč strani žirovskega pisanja in ker sem vse prebrala (vsaj) dvakrat, mi boste verjetno verjeli, da so tiste kaplje žirovske krvi, ki se pretakajo v meni, malo bolj oživele! Ja, to je (bilo) moje žirovsko leto.

Hvaležna sem Mih(at)u, ker me je povabil zraven, akademiku Mlinarju, ker je zaupal mojemu delu, gospodu Lojzetu, ki je preveril, da je tudi popis te knjige verodostojen, svoji družini, ker mi je delo zaradi dodatnega popoldanskega, večernega in sobotnega dela odtegnilo kakšno uro z njimi, pa so to razumevajoče sprejeli, predvsem pa svojemu možu, ki podpira vse, česar se lotim. Hvala.

¹ Intervju z Mihom Mazzinijem, dostopno na: <https://www.rtvsl.si/stevilke/miha-mazzini-slabsi-imamo-stik-z-realnostjo-lazje-bomo-prezivali/640334>. 16. 9. 2022.